

культурних та психологічних передумов державницьких змагань, проблем вибору шляхів розвитку – ці питання постають у тексті, призначеному для дитячого читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атрошенко Г. І. Естетизація моделювання образу Івана Сірка в історичній літературі для дітей / Г. І. Атрошенко, Т. А. Батанцева // Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм: Матер. Міжнародн. наук.-практ. конференції. – Львів: ГО «Наук. філол. орг. «Логос», 2017. – С. 75–79.
2. Білобрицевець О. Вічно жива легенда Запоріжжя: [Про І. Д. Сірка] / О. Білобрицевець // Демократична Україна. – 2004. – 14 жовтня. – С. 7.
3. Коваль І. Сіркові скарби / Ірина Коваль. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2011. – 177 с.

Ванденко О. А.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

АКТУАЛІЗАЦІЯ РОМАНТИЧНОЇ СПАДЩИНИ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ НІМЕЧЧИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

1960–80-ті роки в Німеччині були періодом інтенсивного зацікавлення письменників, діячів культури, науковців минулим своєї країни – романтичною художньою спадщиною, яка набула нового змісту й дістала нове прочитання у творчості сучасних митців слова. Притому жанр художньої біографії окреслює надзвичайно примітну й змістовну ланку загальної тенденції відродження набутих духовно-історичного та літературного досвіду нації. На наш погляд, існує безпосередній і суттєвий зв'язок між сплеском уваги до яскравої й бурхливої епохи романтизму в Німеччині і загостренням політичної та соціокультурної ситуації в країні наприкінці ХХ ст. На тлі визрівання нової соціальної свідомості генерації художня біографія діячів-романтиків слугує своєрідним духовним важелем та стимулом, оновленням, вираженням опірності механічним програмам повсякдення і виступає знаковим передвістям майбутніх доленосних подій, нібито певною передмовою до кардинальних зрушень в історії країни, що призвели до славетного об'єднання 1990–91 рр. Тенденція, яка до тих пір була витиснута на периферію літературного життя, набула нових точок зіткнення з сучасністю, стимулювала естетичні пошуки німецьких митців слова. Тим самим твори письменників ХХ ст. втілили принципово новий рівень засвоєння досвіду романтиків, а саме прагнули відкрити та висвітлити неосяжні духовні можливості романтично налаштованої особистості.

Причиною звернення як науковців, так і митців слова саме до традицій романтизму слугували схожі історичні обставини, які склалися в зазначені періоди: у ХІХ ст. – це зневіра в ідеях Французької революції, нездійснені очікування щодо змін життя на краще, у ХХ ст. – розчарування у новому ладі. Вони шукали точки зіткнення між двома епохами, намагалися зрозуміти, які досягнення романтичної доби зможуть збагатити культуру ХХ ст. Дослідник літератури Г. Ю. Геєрдтс у статті «Романтизм і дослідження романтизму в дискусії» [6] зауважує, що у дослідженнях, присвячених вивченню доби романтизму, на черзі дня залишається ще багато невирішених проблем, притому причини зацікавлення письменників 1970-х рр. добою романтизму науковець вбачає у тому, що у цей період митці слова знаходять відповідності та перегук з романтичними традиціями, мотивами, загальним духовним кліматом: «...seit Beginn der siebziger Jahre deutlich zu beobachten, wie Schriftsteller der DDR sich produktiv mit romantischen Traditionslinien, mit romantischen Motiven und Konstellationen auseinandersetzen» [6, с. 151]. На необхідності більш глибокого дослідження доби романтизму наполягає і науковець Г. Гартунг [8], який пояснює поживлення інтересу до романтизму його незмінною актуальністю, яка постійно зростає для наступних поколінь Німеччини. Сучасний літературознавець Х. Хаазе вбачає причини даного явища в тому, що на початку 1970-х років ХХ ст. окреслюється та посилюється тенденція звернення письменників до найважливішої також і для романтиків проблеми

мистецтва: «Проблематика мистецтва у літературі НДР набуває різних форм, письменники звертаються до найрізноманітніших її аспектів» [1, с. 504]. Помітним було те, що більшість митців слова намагалися знайти безпосередню духовну спорідненість з діями минулого часу, тобто вони спробували проєктувати ідеї, порушені ще попередниками, на сьогоднішній день і підхопити їх, знайти спільні мотиви, загальні теми, резонуючі ситуації. Усе це актуалізує проблему сучасного значення спадщини німецької літератури XIX ст.

У 1960–70-ті рр. в зарубіжному і вітчизняному літературознавстві з'являється багато ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню на основі об'єктивного опрацювання архівних документів різних аспектів епохи романтизму, на перший план виходять: історико-теоретичні питання, творчість окремих митців, видаються твори німецьких романтиків, здійснюються численні переклади. З'являються різноманітні підходи до романтичної спадщини, які пояснюються внутрішньою диференціацією і суперечливістю, що властиві романтичному руху Німеччини. У цих значних розвідках висвітлюються основні положення провідних літературно-критичних концепцій щодо естетики епохи романтизму. Важливо, що романтизм досліджується також з позицій філософії, релігії, а не тільки літературознавства. Так, процесу втримання ранньоромантичних тенденцій, аналізу закономірностей розвитку перехідної доби кінця XVIII – початку XIX ст. присвячена ґрунтовна праця Л. Пікуліка «Ранній романтизм: епоха – твори – результат» [10], у якій детально проаналізовано причини виникнення романтизму, теоретичне підґрунтя. Професор Г. Шульц у дослідженні «Романтизм: історія та поняття» [15] розглядає історію створення романтизму, аналізує формування термінів зазначеної доби, називає провідні теми романтизму.

Детально проаналізована історія епохи романтизму у ґрунтовному дослідженні германіста Р. Сафранскі «Романтизм: німецька справа» [13]. Автор пояснює причини виникнення романтизму саме в Німеччині, прослідковує його вплив на інші літературні напрями, а також політику, релігію, філософію. У праці В. Прайзенданца «До поетики романтизму: відмова від принципу природної імітації» [12] визначені основні складові поетики романтизму: фантазія, хаос і ерос, жарт. Науковець зауважує, що романтизм суттєво вплинув на митців, особливо поетів, XX ст., а саме Ф. Кафку, Дж. Джойса, Г. Аполлінера та ін. У той же час Х. Гокел [7] досліджує роль міфологізму у формуванні поетики романтизму. Автор детально зупиняється на процесі зародження цього явища, на специфіці фольклорно-міфологічної сфери сприйняття світу митцями-романтиками.

Вплив Французької революції на становлення німецького романтизму простежується у наукових працях Р. Брінкмана [3] і Е. Белера [2]. Р. Брінкман підкреслює, що могутнім ідейним підґрунтям європейського романтизму була революціонізація свідомості митців. Е. Белер у дослідженні «Безкінечна досконалість: європейський романтизм і Французька революція» [2] вивчає вплив історичних подій на формування світовідчуття та естетики романтизму, простежує тісний зв'язок між ними, а також приділяє увагу післяромантичній реакції на знахідки та відкриття попередників-романтиків.

У цей період з'являються праці, автори яких розглядають наукову філософсько-естетичну концепцію романтизму та її динаміку. Г.-Й. Мел у статті «Філософський хіліазм. До утопічної рефлексії у ранніх романтиків» [9] звертає увагу на те, що суттєву роль під час розгляду романтизму відіграло вивчення утопічного проєкту. Автор констатує, що поняття «романтизм» до цього часу залишається предметом спеціальних дискусій. В. Фрювальд у розвідці «Примус до розумілості» [5] трактує коло питань про зародження романтизму і пов'язує витoki напрямку з ім'ям А.В. Шлегеля, оскільки саме він детально обґрунтував теорію романтизму у своїх наукових працях.

В етапному збірнику наукових праць «Ранній літературний романтизм», виданому за редакцією проф. С. Віетти [4] простежуються різні методологічні підходи щодо порушеної проблеми, а саме: історичний, порівняльний, поетологічний. У вступній статті «Ранній романтизм і Просвітництво» С. Віетта, розглядаючи періодизацію романтизму, історію дослідження, проблеми датування, аналізує психологічно-соціологічний, політичний, духовний аспекти романтичного руху. Дослідник переконаний, що саме німецький ранній романтизм мав змінити світ, «зробити його більш людським» [4, с. 66], саме у цей час відновлюються і осмислюються як самозначимі ґрунтовні права людини. Центральною проблемою розвідки проф. Г. Заудера «Сентименталізм і ранній романтизм» [14] є категорія чуттєвості, яку, на думку науковця, слід вважати однією з найважливіших у колі понять раннього романтизму. Автор

зауважує, що поняття «чуттєвість» і «сентиментальність» розрізняються у моменті сили уяви і на прикладі творів Тіка, Вакенродера доводить, що саме сила уяви в романтизмі виступає вирішальним засобом утілення ключових романтичних ідей. Науковець Л. Пікулік у розвідці «Ранній романтизм в Німеччині як кінець і початок» [11] на матеріалі творів Л. Тіка та Ф. Шлегеля досліджує проблему генези романтизму і доводить, що у творах даних авторів проявлялися характерні риси раннього романтизму: намітилися схильність до розробки поетики таїни, загадкової пристрасті, поетизації дива. Виникнення нових критеріїв сприйняття дійсності свідчило про вичерпаність старого часу й знаменувало зародження нового.

З даних спостережень слідує, що літературна класика XIX ст. активно бере участь у житті нації XX ст., впливаючи на свідомість німців, їх культуру, формує світоглядний вимір менталітету поколінь другої половини XX ст. У час підвищеного інтересу до історичного досвіду, ваги культурної спадщини, до істинних духовних цінностей XIX ст. вона виявляється цікавою і потрібною для широкого кола читачів і відкриває можливості для моральних шукань, формування справжнього естетичного смаку. Ті досягнення, які відзначало літературознавство у сфері вивчення епохи німецького романтизму, є достатньою основою для подальшого вивчення цієї частини літературної спадщини Німеччини. Отже, у 1960–80-ті роки в культурному колі німецьких письменників спостерігається тенденція до свідомого засвоєння та введення до естетичного обігу сучасності літературного доробку минулого. Для нас важливо, що дискурс художньої біографії розгортається паралельно з науковим романтизмомознавством. Таким чином, у цей період намітилися не поодинокі, а системні активні спроби прямого мистецького звернення до осягнення людських доль німецьких романтиків на перетині з органікою їх творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хаазе Х. Литература первой половины 70-х годов / Х. Хаазе // История литературы ГДР / ред. – М. : Наука, 1982. – С. 495 – 509.
2. Behler E. Unendliche Perfektibilität : europäische Romantik und Französische Revolution / Ernst Behler. – Paderborn; München; Wien; Zürich : Schöningh, 1989. – 320 S.
3. Brinkmann R. Deutsche Frühromantik und Französische Revolution / Richard Brinkmann // Deutsche Literatur und Französische Revolution : sieben Studien. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1974.
4. Die literarische Frühromantik / mit Beitr. von Wolfgang Frühwald; Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. – 223 S.
5. Frühwald W. Der Zwang zur Verständlichkeit. August Wilhelm Schlegels Begründung romantischer Esoterik aus der Kritik rationalistischer Poetologie / Wolfgang Frühwald // Die literarische Frühromantik / Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. – S. 129 – 148.
6. Geerds H.J. Romantik und Romantikforschung in der Diskussion Hans Jürgen Geerds / Hans Jürgen Geerds. – Weimarer Beiträge. – 1977. – № 2. – Jg. XXIII. – S. 151 – 153.
7. Gockel H. Die alte neue Mythologie / Heinz Gockel // Die literarische Frühromantik / mit Beitr. von Wolfgang Frühwald / Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. – S. 192 – 207.
8. Hartung G. Zum Bild der deutschen Romantik in der Literaturwissenschaft der DDR / Günter Hartung // Weimarer Beiträge. – 1976. – № 11. – Jg. XXII. – S. 167 – 176.
9. Mähl H.-J. Philosophischer Chiasmus. Zur Utopiereflexion bei den Frühromantikern / Hans-Joachim Mähl // Die literarische Frühromantik / mit Beitr. von Wolfgang Frühwald; Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. – S. 149 – 179.
10. Pikulik L. Frühromantik : Epoche – Werke – Wirkung / Lothar Pikulik. – 2 Aufl. – München : Beck, 2000. – 345 S.
11. Pikulik L. Die Frühromantik in Deutschland als Ende und Anfang. Über Tiecks William Lowell und Friedrich Schlegels Fragmente / Lothar Pikulik // Die literarische Frühromantik / mit Beitr. von Wolfgang Frühwald; Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. – S. 112 – 128.
12. Preisendanz W. Zur Poetik der Romantik : Die Abkehr vom Grundsatz der Naturnachahmung / Wolfgang Preisendanz // Preisendanz W. Wege des Realismus. – München : Wilgelm Fink Verlag, 1977.
13. Safranski R. Romantik: Eine deutsche Affäre / Rüdiger Safranski. – 6 Auflage. – München : Carl Hanser Verlag, 2009. – 416 S.

14. Sauder G. Empfindsamkeit und Frühromantik / Gerhard Sauder // Die literarische Frühromantik / mit Beitr. von Wolfgang Frühwald; Hrsg. von Silvio Vietta. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

15. Schulz G. Romantik. Geschichte und Begriff / Gerhard Schulz. – 3. Auflage. – München : C.H. Beck, 2008. – 145 S.

Веретюк Т.В.

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ТЕМА КОХАННЯ В ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ІГОРЯ МУРАТОВА

Ігор Муратов (1912–1973), поза сумнівом, належить до кола найяскравіших українських письменників ХХ століття. Його багатогранний талант знайшов свій вияв у різних ділянках літературної творчості – у художній прозі, драматургії, публіцистиці, дитячій літературі, перекладах. Та чи не найповніше й найорганічніше Муратов виявив себе як поет-лірик. Маємо на думці, зокрема, його інтимну лірику.

Попри те, що творчість Ігоря Муратова досліджувало чимало критиків та істориків літератури, у їхніх роботах, як правило, йшлося про окремі нюанси інтимної лірики поета, про її художню вартість, часом зринали певні паралелі з українською та світовою любовною поезією. Однак окремого спеціального дослідження, де б аналізувалися особливості поезій митця, присвячених темі кохання, на сьогодні не існує. Таким чином, актуальність нашої розвідки вбачаємо в розгляді любовної лірики Муратова як духовного феномена, що за своїм художнім рівнем, за досконалістю поетичної техніки, глибиною інтелектуального наповнення, за висотою морального ідеалу й за неповторною силою почуттів посідає, на наш погляд, гідне місце серед здобутків української інтимної поезії ХХ століття. Не даремно ж його вірші неодмінно входять до складу колективних збірок любовної лірики, як-от упорядкована Віктором Бойком книга 2000 року «Слобожанська муза: Антологія любовної лірики Слобожанщини XVIII–XX ст.» [див.: 8, с. 293–298].

Відомо, що феномен любові є найважливішим складником у процесі формування ментальних структур будь-якої культури. Так, іще за часів античності тема любові посідала значне місце. Джерелом для більшості концепцій кохання була теорія Платона, в якій філософ визначав любов за допомогою поняття "ерос", де пріоритетним є прагнення душі до блага. Крім того, він стверджує, що "таїна будь-якого кохання – туга за вічністю, прагнення людини протистояти руйнівній дії часу" [цит. за 6]. У східній філософській думці любов трактується як основа життя, зокрема в конфуціанській етиці, індійських "Упанішадах", Корані, "Саді пахущому" Шейха аль Нефсаві [4]. Схожої ідеї дотримувався й німецький поет та філософ Фридрих Шиллер, який зазначав, що "любов дає життя, без неї світ і природа мертві" [цит. за 4]. Тим часом Стендаль, автор відомої теорії "кристалізації" кохання, стверджував, що любити означає "переживати насолоду, коли ти бачиш, відчуваєш усіма органами чуття і на якомога ближчій відстані істоту, яку ти любиш і яка любить тебе" [9].

Утім, нас цікавить передовсім дослідження феномена кохання як явища свідомо-підсвідомого внутрішнього світу людини, тобто як явище існування опозиційних понять: свідомих дій (фізичне) і підсвідомих поривань (духовне) у єдиному естві. У цьому сенсі вадливою є концепція кохання Ериха Фромма, згідно з якою любов розкривається через різноманіття притаманих людині фізичних і духовних якостей. Як наслідок, Фромм виокремлює дві протилежні форми кохання: за принципом буття й за принципом володіння. Слід зауважити, що в українських філософів, які розглядали проблему "тілесного-духовного" в коханні, завжди домінувало почуттєве, духовне начало, де в центрі була "філософія серця", започаткована Григорієм Сковородою.

Інтимна лірика Ігоря Муратова – це своєрідний спосіб буття ліричного героя, своєрідний світ, де все фізичне й матеріальне згодом перевтілюється в духовне, вражаючи своєю неординарністю і глибиною філософічності думки.